

Коберник (Котлова) Л.О. Психодіагностика конфліктних форм поведінки студентів в системі вищої освіти / Л. О. Коберник / Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: 36. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – С. 233 – 238.

В даній статті піднімається проблема конфліктних форм поведінки студентської молоді. Подаються результати експериментального дослідження конфліктних форм поведінки, виділяються рівні її прояву, причини виникнення, розглядаються особистісні профілі студентів.

В данной статье поднимается проблема конфликтных форм поведения студенческой молодежи. Подаются результаты экспериментального исследования конфликтных форм поведения, выделяются уровни его проявления, причины возникновения, рассматриваются личностные профили студентов.

233

Постановка проблеми. Аналіз психологічної літератури дає підстави для виявлення різних підходів науковців до обґрунтування чинників впливу на виникнення і розвиток конфліктних форм поведінки студентів, а саме: соціально-психологічних (об'єктивних) та індивідуально-психологічних (суб'єктивних) детермінант (Н.В.Грішина)[2]; внутрішніх і зовнішніх суперечностей (Л.І.Божович)[1]; впливу психологічних властивостей особистості, що акумулюються природними задатками індивіда, його соціальним досвідом й обумовлюються взаємодією суб'єктивних і об'єктивних чинників (Л.О.Петровська, Н.І.Пов'якель, В.І.Ілійчук)[4;3].

Суперечності, детермінуючи внутрішньоособистісний конфлікт, виступають однією з передумов виникнення конфліктних форм поведінки (В.П.Бурлачук, Е.О.Донченко, Г.М.Дубчак, К.Левін, Н.І.Непомняща, Т.М.Титаренко, К.Хорні, З.Фрейд та ін.) [4; 6; 7;].

Обґрунтування об'єктивно-суб'єктивного характеру причин конфліктних форм поведінки є досить продуктивним в процесі визначення способів їхнього попередження, вироблення оптимальної стратегії поведінки людей у типових конфліктах. До числа об'єктивних причин можна віднести головним чином ті обставини соціальної взаємодії людей, що призвели до зіткнення їхніх інтересів, думок, установок тощо. Об'єктивні причини призводять до створення передконфліктної обставини – об'єктивного компонента передконфліктної ситуації.

Суб'єктивні причини, як зазначає Н.І.Пов'якель, в основному пов'язані з тими індивідуально-психологічними особливостями опонентів, які призводять до того, що вони вибирають саме конфліктний, а не який-небудь інший спосіб вирішення об'єктивного протиріччя, що склалося. Людина не йде на компромісне вирішення проблеми, не поступається, не уникає конфлікту, не намагається разом з опонентом взаємовигідно вирішити виникле протиріччя, а вибирає стратегію протидії. Практично в будь-якій передконфліктній ситуації є можливість вибору конфліктного або одного з неконфліктних способів її вирішення. Причини, у силу дії яких

234

людина вибирає конфліктну поведінку, у контексті сказаного вище носять головним чином суб'єктивний характер[3].

Таким чином, ми вважаємо за доцільне проводити психодіагностику конфліктних форм поведінки студентів в системі вищої освіти, з метою попередження, а при необхідності корекції такої поведінки, що забезпечить підтримання психологічного здоров'я студентської молоді.

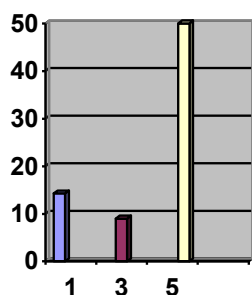
Мета статті полягає в представленні результатів експериментального дослідження конфліктних форм поведінки студентів вищих навчальних закладів.

Методи дослідження. Під час дослідження були використанні наступні методи: спостереження, бесіда, анонімне анкетування, тести. Використовувались ряд методик: опитувальник Р.Кеттелла (16-ФО-187-А) [8], оцінка схильності особистості до конфліктної поведінки (К.Томаса), діагностика агресивних форм поведінки у фруструючих ситуаціях (А.Басса, А.Дарки) [3].

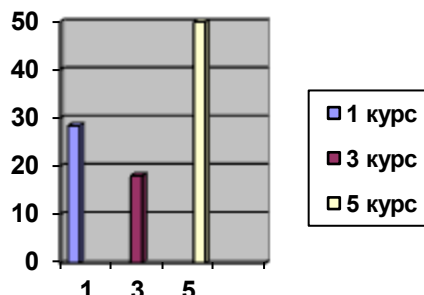
Результати експериментального дослідження та їх обговорення. В нашому дослідженні приймало участь 200 студентів 1-5 курсів різних вищих педагогічних закладів України, віком від 18 до 23 років, обох статей.

З метою повноцінного аналізу причин виникнення конфліктних форм поведінки у студентів ми скористалися опитувальником Р.Кеттелла, який спрямований на вимірювання 16 факторів (рис) особистості. Люди відрізняються один від одного мірою розвитку та прояву певних рис, що і детермінує особливості індивідуальної поведінки в житті кожного [8].

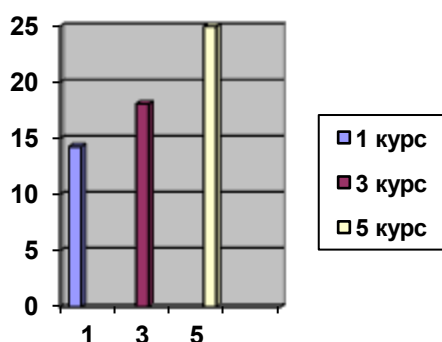
Проаналізувавши всі фактор ми виділили ті, які, на нашу думку, детермінують прояв конфліктних форми поведінки серед студентів. Так, для студентів першого курсу характерні такі „конфліктні” риси поведінки: слабкість „Я” (14,3%); домінантність (28,5%); слабкість „над-Я” (14,3%); підозріливість (14,3%); консерватизм (28,5%); фрустрованість (42,9%). Для третього курсу – сизотомія (9%); слабкість „Я” (9%); консерватизм (18,1%), слабкість „над – Я” (18,1%). Для п’ятого курсу властиві: слабкість „Я” (50%); консерватизм (50%), слабкість „над – Я” (25%). Серед представлених рис є такі, які простежуються на всіх вікових групах і мають свою динаміку у розвитку, на основі цих даних нами було виділено три особистісні профілі (ОП): I – нестабільний ОП (рис. 2.6. а); II – ригідний ОП (рис. 2.6. б); III – асоціальний ОП (рис. 2.6. в).

а) ригідний ОП;

б) нестабільний ОП;

в) асоціальний ОП.

Рис.1. Особистісні профілі студентів з різною схильністю до конфліктних форм поведінки (за тестом Р.Кеттелла)

Як засвідчують результати дослідження студенти старших курсів мають меншу кількість рис, які спричиняють конфліктні форми поведінки, але більший відсоток їх прояву. Так, якщо на першому курсі рис шість, то на п'ятому – три, отже це свідчить про те, що на першому курсі у 17-18 років особистість ще не є сформованою як такою і перебуває у постійному пошуку свого місця, самого себе, своєї поведінки, яка забезпечить досягнення мети. На останньому курсі вже ми бачимо стійку особистість, зі своїми поглядами та переконаннями (хоч і не завжди вірними), готову до професійної діяльності.

235

Для дослідження психологічних особливостей конфліктних форм поведінки студентів нами були використанні такі методики, як оцінка схильності особистості до конфліктної поведінки – тест К.Томаса, діагностика агресивних форм поведінки у фруструючих ситуаціях за методикою А.Басса і А.Дарки [3].

Діагностика схильності студентів до конфліктної поведінки за тестом К.Томаса дозволяє виявити основні позиції, форми поведінки які займає особистість під час взаємодії: конкуренція, співпраця, компроміс, уникнення, пристосування.

Стиль конкуренції – особистість дуже активна, вирішує основні питання власними шляхами, прагне домінувати, здатна до вольової дії, задовольняє в першу чергу власні потреби. Кінцевим результатом є відсторонення однієї сторони іншою в конфлікті.

Боротьба – тип поведінки, за якого кожний з учасників конфлікту прагне перемоги за умови обов'язкового програшу іншого. Турбота про свої інтереси розглядається як єдиний необхідний компонент розв'язання конфлікту, будь-які інші варіанти розглядаються як програш. Зовні такий тип виглядає як справді виграшний, але психологічно, а часто й результативно, він є вельми програшним. По-перше, з точки зору втрат. Для такої „перемоги” витрачають кошти, сили, здоров'я, а то й марнують ціле життя. По-друге, з точки зору наслідків. Адже ті, хто програв на цей раз, стають ворогами і, накопичуючи сили, знову стають у бійку. Проте як тактика такий тип поведінки може використовуватися для реалізації цільової поведінки. Таким чином діють керівники, які мають усі ознаки сили й добре орієнтуються в соціально-психологічному кліматі очолюваного ними колективу. Ось приклади тих випадків, коли варто використовувати цей стиль: 1) кінцевий результат дуже важливий для людини, і вона робить велику ставку на своє вирішення проблеми; 2) людина має достатньо авторитету для прийняття рішення і

очевидним є те, що запропоноване нею рішення – найкраще; 3) рішення необхідно прийняти швидко, і людина має достатньо влади для цього; 4) коли людина відчуває, що в неї немає іншого вибору і їй немає що втрачати.

Стиль співпраці – особистість ініціативна, відстоює свої інтереси, спрямована на пошук результатів, вигідних для обох сторін, відкрита. Кожна із сторін конфлікту намагається задовольнити інтереси та бажання іншої.

Для успішного використання стилю співробітництва необхідно затратити деякий час на пошук прихованих інтересів та потреб, для розробки способу задоволення справжніх бажань з обох сторін. Такий підхід рекомендується використовувати в описаних далі ситуаціях: 1) вирішення проблеми дуже важливе для обох сторін, і ніхто не хоче повністю відмежовуватись; 2) є час попрацювати над проблемою, що виникла; 3) опоненти хочуть поставити на обговорення деякі ідеї та попрацювати над їх вирішенням; 4) обидві сторони мають однакову владу та не помічають різницю в положенні, щоб „на рівних” шукати вирішення проблеми.

Співробітництво є дружнім, мудрим підходом до вирішення завдання, визначення та задоволення інтересів обох сторін. Однак це потребує певних зусиль. Обидві сторони повинні затратити на це деякий час, їм потрібно пояснити свої бажання, виразити свої потреби, вислухати одне одного, а потім напрацювати альтернативні варіанти вирішення проблеми.

Стиль компромісу – особистість здатна певною мірою поступатися власними інтересами, активна і раціональна, завжди висуває різноманітні взаємовигідні пропозиції, має потребу у співпраці.

Цей тип поведінки в конфліктній ситуації часто розцінюють як найбільш ефективний, що призводить до взаємодії сторін, які конфліктують. Проте насправді компроміс – це конфлікт, розтягнутий у часі, де має місце програш обох сторін. Не отримавши задоволення своїх потреб або інтересів (за принципом „ні тобі, ні мені”) або навіть отримавши, але не вповному обсязі („тобі половина і мені половина”), обидва опоненти опиняються в програші. І

їм знову потрібно повертатися до розв'язання суперечливого питання. Стиль компромісу найбільш

236

ефективний, коли: 1) обидві сторони мають однакову владу і мають взаємовиключні інтереси; 2) інші підходи до вирішення проблеми виявились неефективними; 3) задоволення бажання має для людини не дуже велике значення, і вона може дещо змінити поставлену на початку мету; 4) компроміс дозволить зберегти взаємовідносини та отримати хоча б щось, а не все втратити. Компроміс часто є останньою можливістю прийти до будь-якого вирішення ситуації.

Стиль уникнення – особистість пасивна, але достатньо раціональна, не створює напруженості в стосунках, свідомо ухиляється від проблем або фактично заперечує конфлікт.

Цей тип поведінки має різні прояви такі, як „грюкання дверима”, „мовчазний бунт”, „психосоматичні захворювання”, проте сенс його залишається тим самим: конфлікт не розв'язується, причина, що його викликала, не знімається, конфлікт заганняють усередину. Цей стиль можна використовувати, коли проблема, якої торкаються, не дуже важлива для людини, коли вона не хоче витратити сили на її вирішення, чи коли вона відчуває, що знаходиться в безнадійному становищі

Стиль пристосування – особистість достатньо конформна, намагається спільно діяти з іншою особистістю, погоджується з нею за всіма питаннями, турбується про інтереси і бажання іншого і при цьому ніколи не намагається відстоювати власні інтереси.

Стиль пристосування може нагадувати ухилення. Однак основна відмінність у тому, що людина діє разом з іншою, бере участь у ситуації та погоджується робити те, чого хоче інша людина. Це тип поведінки, коли перемога віддається опонентові без будь-якого опору та з явним програшем зі

свого боку. Наслідки такого типу поведінки виявляються і в результатах діяльності – кожна поступка викликає нові домагання і стосовно особистості – на таку людину не зважають, її не поважають, а будь-який подальший опір розцінюють як відхилення. Але і цей стиль взаємодії, якщо його застосовувати як свідому тактику, може мати свої переваги. Адже якби у конфлікті не поступався ніхто, то домовитися було б у принципі неможливо.

У результаті дослідження нами були отримані наступні результати, які занесені в таблицю 1.

З таблиці видно, що більшість студентів перших та третіх курсів схильні займати позицію суперника (26,5%; 42,5%), що і визначає їхню підвищену агресивність та наполегливість на власній точці зору під час взаємодії, що в свою чергу нерідко призводить до конфлікту. Однак, досліджуванні п'ятих курсів більш схильні до співпраці та компромісу (29,7%; 27,1%) під час взаємодії, що і підтверджує нашу висунуту гіпотезу про вплив та прояв особистісних рис.

Таблиця 1.

**Розподіл студентів за схильністю до конфліктної поведінки
(за тестом К.Томаса)**

№	Стиль поведінки	Студенти у %		
		1-курс	3-курс	5-курс
1.	Суперництво	26,5	42,5	16,3
2.	Співпраця	20,6	14,9	29,7
3.	Компроміс	25	25,5	27,1
4.	Уникнення	13,2	4,4	13,5
5.	Пристосування	14,7	12,7	13,5

Діагностика агресивних форм поведінки у фруструючих ситуаціях проводилася нами за методикою А.Басса і А.Дарки. Результати оцінювались за вісьмома шкалами (див. табл. 2.).

Дані дослідження, свідчать, що серед конфліктних форм поведінки найпоширенішими серед студентів першого курсу є: фізична агресія (44,1%), негативізм (25%), підозрілість (26,5%), вербальна агресія (41,2%), почуття провини (66,2%); серед третіх курсів: фізична агресія (76,5%), непряма агресія (35,3%), підозрілість (70,5%), вербальна агресія (58,8%),

237

почуття провини (52,9%); на п'ятому курсі: фізична агресія (29,7%), роздратування (32,4%), підозрілість (32,4%), вербальна агресія (59,4%), почуття провини (62,2%).

Серед даних результатів досить високими є показники фізичної та вербальної агресії серед сучасної молоді, що не може не насторожувати, адже це є свідченням низької культури поведінки та спілкування, незнання норм та правил конструктивної взаємодії студентів. Тому вищі навчальні заклади повинні, на даному етапі моральної кризи суспільства, значну увагу приділяти не лише знанням майбутніх фахівців, а й розвитку їх духовної сторони, навчати конструктивним вмінням та навичкам спілкування, розвивати саморегуляцію студентів та самоконтроль над своєю поведінкою. З цією метою ми вважаємо за необхідність створення психологічних служб у вищих навчальних закладах.

Таблиця 2.

Результати діагностування агресивних форм поведінки студентів у фруструючих ситуаціях (за тестом А.Басса і А.Дарки)

	Види агресивних форм поведінки	Студенти у %		
		1-	3-	5-

		курс	курс	курс
	Фізична агресія	44,1	76,5	29,7
	Непряма агресія	14,7	35,3	10,8
	Роздратування	19,1	23,5	32,4
	Негативізм	25	5,9	18,9
	Образа	22	5,9	21,6
	Підозрілість	26,5	70,5	32,4
	Вербальна агресія	41,2	58,8	59,4
	Почуття провини	66,2	52,9	62,2

В той же час ми спостерігаємо високий відсоток прояву почуття провини серед досліджуваних, що на нашу думку детермінує в них розвиток внутрішньоособистісного конфлікту, а також заниженої самооцінки.

Раніше нами було виділено три рівні прояву конфліктних форм поведінки:

1 рівень — **високий** - акцентуований, залежить від типу темпераменту та характеру, сили збудження нервової системи, пов'язаний з вродженими якостями особистості (12 видів акцентуацій характеру – 12 видів конфліктних форм поведінки). Даний рівень найважче піддається корекції. Для ефективної психокорекції потрібно поєднувати як індивідуальні, так і групові форми впливу.

2 рівень – **середній** – конфліктна поведінка є наслідком невихованості та педагогічної запущеності особистості, впливу соціального оточення та референтних груп, незнання правил поведінки та конструктивної міжособистісної взаємодії. (Прояви: вербальна, фізична агресія, порушення трудової дисципліни, невиконання доручень, неповага та зверхнє ставлення до оточуючих). Рекомендується групова психокорекція.

3 рівень - **низький** – нестійкий, ситуативний, емоційний. Залежить від настрою особистості, від внутрішніх переживань. Як наслідок - людина потім

усвідомлює свою поведінку, визнає її, у неї виникає почуття провини та сорому. Намагається в подальшому більше так не поводитися. Даний рівень не потребує глибинної психокорекції особистості, легко коректується шляхом самоконтролю своїх емоцій та почуттів.

За даними дослідження ми отримали наступний розподіл (таб. 3.).

238

Таблиця 3.

**Розподіл студентів за рівнем прояву
конфліктних форм поведінки (за результатами дослідження)**

№ п/п	Рівні прояву	Студенти у %		
		1 курс	3 курс	5 курс
1.	Високий	29	41	49
2.	Середній	50	40	42
3.	Низький	21	19	9
4.	Всього	100	100	100

Як ми бачимо, студенти п'ятого курсу мають найвищий показник (49%) за високим рівнем прояву конфліктних форм поведінки, даний рівень залежить від типу темпераменту та сили збудження нервової системи, пов'язаний з вродженими якостями особистості, тому дані студенти мають найвищий показник з асоціального особистісного профілю (25%). Що стосується середнього рівня, то тут найбільшу увагу слід приділяти вихованню та подоланню педагогічної запущеності серед дітей, та впливу референтних груп і соціального оточення. За даним показником у нас лідером є перший курс (50%), це люди, які щойно закінчили школу, відірвались від сім'ї (якщо навчаються в іншому місті), відчули послаблений контроль за їх поведінкою. Низький рівень також найбільше проявляється у студентів першого курсу (21%), він є

ситуативним, емоційним, попередні наші дослідження підтверджують, що вони ще не володіють достатніми навичками самоконтролю та саморегуляції своїх емоційних станів.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що конфліктні форми поведінки є результатом багатьох чинників, які як позитивно так і негативно впливають на розвиток особистості, і впливають на повсякденне життя студентів. Тому своєчасна психодіагностика та корекція конфліктних форм поведінки студентів є запорукою їхнього психологічного здоров'я в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. . Проблемы формирования личности: Избранные психол. труды / Академия педагогических и социальных наук; Московский психолого- социальный ин-т. - М., 1995. - 352 с.
2. Гришина Н.В. К вопросу о предрасположенности к конфликтному поведению. Психические состояния. – Л.:Прогресс, 1981.- 161с.
3. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. – К. – 2007. – 435 с.
4. Непомнящая Н.И. Основные компоненты психологической структуры личности // Опыт системного исследования ребенка. – М., 1975.
5. Петровская Л.А. К вопросу о природе конфликтной компетентности // Вестник Московского университета. Сер. Психология. – 1997. – № 4. – С. 41-45.
6. Пірен М.І. Конфліктологія: Підручник. – К.: МАУП, 2003. – 360 с.
7. Психологія особистості: Словник-довідник / За редакцією П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
8. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методика и тесты. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.

